

- **Met auto en boot vleermuizen tellen**
- **Bevers in Limburg voorjaar 2006/2007**
- **Waterspitsmuis verspreidingsonderzoek**
- **Eerste resultaten Zoldertellingen Vleermuizen**
- **Exotische eekhoorns in Nederland**
- **Sterfte onder zoogdieren**

- **Resultaten wintertellingen vleermuizen**
- **Resultaten Dagactieve Zoogdieren 2006**
- **Meetnet Hazelmuis**
- **Oproep: Dode bunzingen gezocht**
- **Nationale braakbalpluisweek WILDzoekers**
- **Colofon**
- **Lustrumviering Zoogdierverseniging VZZ**

Met auto en boot vleermuizen tellen: Een pilot voor het meetnet

Dit jaar doen Zoogdierverseniging VZZ en het CBS in opdracht van de Gegevensautoriteit Natuur van het ministerie van LNV een pilotstudie naar een nieuw meetnet, auto- en bootvieren. Het doel van dit nieuwe meetnet is het verkrijgen van trendgegevens voor gewone en ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger. Als bijproduct kan het meetnet verspreidingsgegevens opleveren van deze soorten, maar ook van bijvoorbeeld watervleermuis en meervleermuis. Om te bepalen of de methode die gekozen is voldoende gegevens van de gewenste kwaliteit opleverd, liep er dit jaar een pilotstudie.

De methode

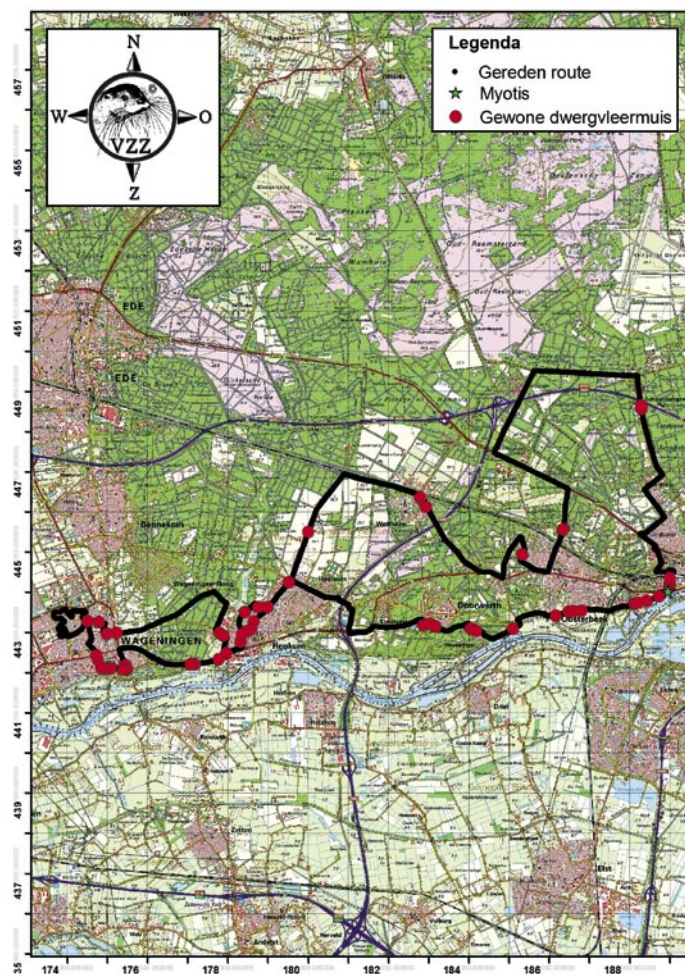
Het meetnet zal bestaan uit het rijden van vaste transecten, waarbij geluid van vleermuizen door een batdetector en geluidsofname-apparaat worden vastgelegd, een Anabat SD1. De opnames krijgen een tijdcode. Ook de positie van de auto wordt continu samen met de tijd vastgelegd.

De geluiden worden geanalyseerd door een expert van Zoogdierverseniging VZZ. Vervolgens kunnen de waarnemingen worden gebruikt voor trendbepalingen, en de waarnemingen en locatiegegevens gekoppeld om verspreidingskaartjes te maken (figuur).

Het voordeel van deze opzet is dat de vrijwilligers die de route rijden geen ervaring met herkennen van vleermuisgeluiden hoeven op te doen: iedereen met een rijbewijs of vaarbewijs kan dus meedoen. Toch zijn de dieren tijdens het rijden hoorbaar via de luidspreker van de batdetector: zo wordt het rijden van de route niet saai.

Pilot

In de pilot werden tien routes van 35 tot 50 kilometer lengte gereden. Deze proefroutes lagen in verschillende gebieden: laagveen, dorpen en steden, en kleinschalig landschap. Daarnaast werd er een proefroute gevaren in de Biesbosch. De proefroutes leverden waarnemingen op van ruige en gewone dwergvleermuis, rosse vleermuis, laatvlieger, watervleermuis en meervleermuis. Hiernaast vind u voorbeeld van een kaartje met gereden routes en de waargenomen gewone- en ruige dwergvleermuizen.

De resultaten van de proeftransecten worden gebruikt om te bepalen of het bepalen van trends met deze methode, en met de gebruikte transectlengte haalbaar is.

Toekomst

Als het bepalen van soorttrends inderdaad mogelijk is, wordt er in 2008 begonnen met het rijden van routes. Daarvoor zijn vrijwilligers nodig! Lijkt het u leuk om in de omgeving van uw woonplaats een route te rijden, kunt u zich via email of per post opgeven bij de Zoogdierverseniging VZZ. We houden u dan op de hoogte van ontwikkelingen. Vrijwilligers krijgen bij start van het meetnet een uitgebreide instructie, en natuurlijk krijgen ze de benodigde apparatuur in bruikleen.

Jasja Dekker

Bevers in Limburg voorjaar 2006/2007

Na het afsluiten van het project 'Toekomst voor de bever in Limburg; 2002-2005' heeft de Zoogdiervereniging VZZ een vervolgoopdracht gekregen om de verspreiding van de bever in Limburg tot en met 2009 te blijven volgen. Over de resultaten van het eerste project is een rapport verschenen dat gratis digitaal bij de VZZ te verkrijgen is (stuur daarvoor een mailtje naar vilmar.dijkstra@vzz.nl). In onderstaand stuk wordt beschreven hoe het vervolgproject in elkaar zit en wat de resultaten over voorjaar 2006 – voorjaar 2007 zijn.

Andere methode

In het eerste project werden naast verspreidinggegevens ook gegevens over aantallen verzameld. Daarvoor werden in de zomermaanden observaties verricht bij burchten en het aantal dieren geteld. Tijdens de observaties werd eveneens getracht te achterhalen of er sprake was van voortplanting.

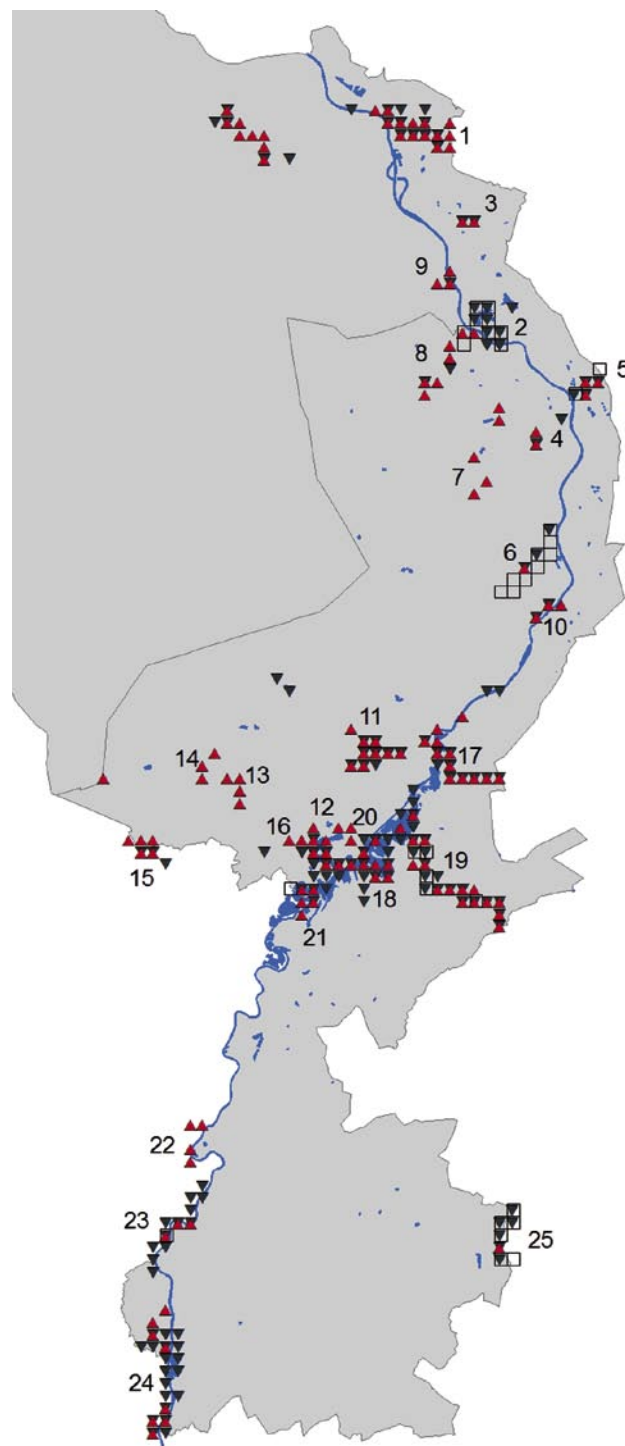
In het nieuwe project is ervoor gekozen alleen gegevens over verspreiding te verzamelen. Dit vanwege de grote inspanning die anders geleverd zou moeten worden om het aantal bevers te tellen. Bovendien bleek vaak dat niet alle bevers werden gezien. In een enkel geval werd er zelfs geen enkele bever waargenomen terwijl ze wel aanwezig waren.

Om zoveel mogelijk tegelijkertijd en op dezelfde wijze te inventariseren is aangehaakt bij de landelijke beversporendag. Deze dag vindt jaarlijks plaats op de eerste zaterdag van maart. Dit tijdstip is gekozen omdat dan de bomen en struiken nog kaal zijn en vraatsporen en eventuele burchten goed opvallen. Als mensen op de dag zelf niet kunnen is het geen probleem om enkele weken eerder of later het veldwerk uit te voeren. Het veldwerk wordt uitgevoerd door vrijwilligers en binnen dit project wordt getracht vaste vrijwilligers in te zetten voor bepaalde bevergebieden. Voordelen daarvan zijn dat die mensen het gebied goed leren kennen en er minder coördinatie noodzakelijk is. Het veldwerk houdt in dat oevers geïnventariseerd worden op sporen van bevers. Als er sporen worden gevonden dan moet ingeschat worden of het sporen zijn van het afgelopen jaar (in dit geval voorjaar 2006 of verser). De schaal die daarbij gebruikt wordt is het kilometerhok. Dit betekent dat als in een kilometerhok één spoor van een bever wordt aangetroffen in principe naar het volgende kilometerhok gekeken kan worden. Op deze wijze wordt getracht met een minimale inspanning een goed overzicht van de verspreiding te verkrijgen.

Als er mensen zijn die meer willen en een algehele inventarisatie van de aanwezige oevers uitvoeren waarbij bijvoorbeeld getracht wordt om alle burchten in kaart te brengen, dan wordt dat uiteraard toegejuicht.

In een klein deel van de vaste bevergebieden zijn nog geen vaste vrijwilligers gevonden. In die gevallen is de hulp ingeroepen van een aantal vangers van de muskus- en beverrattenbestrijding om het overzicht van de verspreiding aan te vullen. Deze mensen hebben nog een andere belangrijke rol.

Omdat ze veel in het veld vertoeven hebben ze vaak als eerste door dat er ergens bevers zijn opgedoken. Als dit plaatsvindt, wordt dit gemeld en kan er tijdens de beversporendag gecontroleerd worden of er nog bevers aanwezig zijn en van welke kilometerhokken de dieren gebruik maken.

Figuur 1: Verspreiding van de bever in Limburg en aangrenzende gebieden:

- ▼ aanwezig in de periode maart 2005/maart 2006
- ▲ aanwezig in de periode maart 2006/maart 2007
- geïnventariseerd in periode maart 2006/maart 2007, sporen aangetroffen

In totaal hebben ongeveer 35 vrijwilligers aan de inventarisaties meegedaan. Daarbij zijn ongeveer 300 uren in de inventarisatie gestoken. Daarnaast heeft het verwerken van de gegevens in totaal nog enkele uren van de vrijwilligers gekost.

Ook de waarnemingen die worden doorgegeven via de website waarneming.nl zijn in dit overzicht betrokken.

Verspreiding van de bever in Limburg

In hoofdlijnen is de verspreiding van de bever in Limburg gelijk gebleven. Concentraties van bevers bevinden zich rond Roermond (Roer en het Maasplassengebied), het Leudal/Swalm en in het Maasdal rond Maastricht.

In noord Limburg leven de bevers meer verspreid langs beken. Figuur 1 laat zien waar in gestelde perioden bevers of hun sporen zijn aangetroffen. Daarbij is niet strikt de Limburgse grens aangehouden, maar is ook gekeken naar het aangrenzende deel van Noord-Brabant en, voor zover de gegevens beschikbaar zijn, het grensgebied met België. Opvallende wijzigingen worden verderop in dit stuk nader besproken. Het grootste deel van de gebieden waar bevers zijn uitgezet (tussen 18 oktober 2002 en 15 oktober 2004) werd in de periode voorjaar 2006/voorjaar 2007 nog gebruikt door één of meerdere bevers (7 van de 10 uitzetplekken).

Verdere bijzonderheden

Onderstaand volgt per regio een overzicht van de belangrijkste/opmerkelijkste ontwikkelingen, waarbij ook gebruik wordt gemaakt van gegevens die betrekking hebben op de periode na het voorjaar van 2007.

Hier en daar is in figuur 1 te zien dat er in vergelijking met de vorige periode een kilometerhok wegvalt of juist bijkomt. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Deels gaat het om kilometerhokken waar het waterlichaam waar de bevers in verblijven maar voor een zeer klein deel invalt. In dat geval is het soms toeval of daar in een bepaald jaar verse sporen worden aangetroffen of niet. Daarnaast kan ook de relatief hoge afvoer van de Maas gedurende het inventarisatieweekend meespelen. Verse sporen worden dan overspoelt en verstopt onder een laagje slib, waardoor ze veel moeilijker te vinden en op ouderdom te duiden zijn.

Noord Brabant

Lage Raam

Langs de Lage Raam bij Mill gebruikt de bever naast het reeds langer bekende hol nu ook een burcht. Het hier levende donkere dier is oorspronkelijk afkomstig uit Limburg. Langs de Maas bij Ravenstein werd op 16 mei 2007 een volwassen bever waargenomen. Dit dier is hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit Limburg. De toekomst zal moeten uitwijzen of hier sprake is van een nieuwe vestiging of van een zwervend dier.

Noord-Limburg

1 Niers

Langs de Niers werden in het voorjaar en de zomer van 2006 twee keer een jaarling bever gevangen en weer losgelaten. Het bewijs dat hier in 2005 jonge bevers zijn geboren. In deze onderzoeksperiode gebruiken de bevers de gehele Niers.

2 De Baend/Leukermeer

Het uitzetgebied De Baend (Well) werd na maart 2006 niet meer door bevers bezocht. Voorlopig kunnen we dit uitzetgebied als beverloos bestempelen.

Ook het nabijgelegen Leukermeer lijkt verlaten te zijn. Vorig onderzoeksjaar werden hier korte tijd verse vraatsporen aangetroffen.

3 Eckeltse beek

Langs de Eckeltse beek bij Afferden wordt nog steeds verse bevervraat gevonden. Op deze locatie dook de eerste bever van Limburg op (1992).

Mocht het nog steeds om het zelfde individu gaan, dan is deze bever minimaal 17 jaar oud, wat een zeer respectabele leeftijd is. Sinds de zomer van 2007 houdt de bever zich meer op richting de Maas, waar door beekherstel veel nieuw geschikt biotoop is ontstaan.

4 Schuitwater

In het Schuitwater bij Broekhuizen zijn de bevers nog volop actief.

5 Geldernsch-Niers-Kanaal

In het Geldernsch-Niers-Kanaal bij Arcen beperkte de beveractiviteit zich meer tot het centrale deel. Verheugend is de waarneming van een jonge bever op 14 augustus 2007. Waarschijnlijk is dit de eerste voortplanting na de uitzetting die hier plaatsvond op 18 oktober 2002.

6 Everlosche beek

De vestiging in de Everlosche beek bij Blerick is nog aanwezig, maar heeft zich gevestigd in het meer bovenstroomse deel van de beek in het natuurgebied Koelbroek (een oude Maasmeander). Er is daar een forse dam gebouwd over een lengte van ca. 25 m die het water in dit moeras opstuwt.

7 Groote Molenbeek

Langs de Groote Molenbeek bij Horst is eind 2006 een nieuw territorium ontstaan. Een eventuele burcht of hol is nog niet aangetroffen. In juli 2006 werden langs deze beek de eerste sporen ontdekt bij Tienray. Langs deze beek is en wordt op grote schaal aan herinrichting gedaan waardoor de situatie voor bevers gunstiger wordt.

8 Oostrumse beek

Langs de Oostrumse beek bij de Leunse Paes (Venray) werd afgelopen onderzoeksjaar een burcht en een mooie dam aangetroffen. Langs dezelfde beek maar dan op Landgoed Geysteren leek het er even op dat de bevers vertrokken waren, mogelijk als gevolg van het herhaaldelijk vernielen van de daar aanwezige schitterende beverdammen. Er blijken in een eerder niet gebruikt deel toch nog bevers aanwezig te zijn. In de zomer van 2006 is in dit territorium een jong waargenomen.

9 Loobeek

In het mondingsgebied van de Loobeek bij Vierlingsbeek is nog steeds volop activiteit. Hoewel de burcht op Brabants grondgebied ligt, wordt de Maas overgestoken om ook in Limburg te foerageren. Meer bovenstrooms in dit stroomgebied (het Afleidingskanaal ten noordwesten van Venray) werd in september 2007 een omgeknagde populier gevonden. De toekomst zal moeten uitwijzen of hier sprake is van een nieuwe vestiging of een zwervend dier.

10 Maascorridor

In de Romeinenweerd werd afgelopen onderzoeksjaar een beverburcht aangetroffen. Een duidelijk teken dat de bever(s) willen blijven. Bij de monding van de Wilderbeek (Venlo), aan de overkant van de Maas, werd oktober 2006 een beverdam aangetroffen. Inmiddels ligt hier ook een kleine burcht. Mogelijk gaat het hier om twee territoria, maar het is niet uit te sluiten dat beide delen behoren tot 1 territorium.

Midden-Limburg:

11 Leudal

Langs de Tungalroyse beek in het Leudal werden nagenoeg langs het hele traject sporen aangetroffen. De dichtheid aan sporen was echter laag. Dit geldt eveneens voor een groot deel van het traject van de Zelsterbeek in het Leudal. De monding van de Neerbeek (bij het Leudal) werd in 2005 al enkele malen door een bever bezocht. Begin 2007 werden twee burchten aangetroffen, waarvan er inmiddels 1 is weggespoeld door hoog water.

12 Grathemerbeek

Langs de Grathemerbeek (= Haelense beek) bij Grathem werden afgelopen onderzoeksjaar voor het eerst vraatsporen aangetroffen. Er is ook melding gemaakt van een burcht en enkele holen.

13 Tungalroyse beek

Langs de Tungalroyse beek bij Ell zijn in september 2006 vraatsporen aangetroffen en in maart 2007 een burcht. Mogelijk gaat het hier om een of meerdere nakomelingen van de bevers in het Leudal.

14 Moeselpeel

In de Moeselpeel ten zuidoosten van Weert werden in 2006 en in april 2007 op meerdere plekken verse vraatsporen aangetroffen. Nu maar afwachten of hier een vestiging gaat ontstaan.

15 A Beek

Langs de A Beek op de grens met België worden nog volop sporen van bevers aangetroffen.

Bevervraat langs de A beek © (G.J. van Elk)

16 Uffelse beek

In juni 2007 werden vraatsporen aangetroffen bij Hunsel in de Uffelse beek. De toekomst zal moeten uitwijzen of hier sprake is van een nieuwe vestiging of een zwervend dier.

17 Swalm en Rijkelse Bemden

Langs nagenoeg de gehele Swalm werden weer sporen van bevers aangetroffen. Op 28 maart 2007 werd vlak bij de Duitse grens een dode donkere onvolwassen bever gevonden.

Mogelijk is dit dier stroomopwaarts van Duitsland afkomstig en afgedreven. Ook in de naastgelegen Rijkelse Bemden worden in toenemende mate beversporen aangetroffen. Er zitten holen in de Donderberg daar waar de Swalm uitmondt in de zogenaamde Dode Maasarm. Het is waarschijnlijk dat de sporen in de Rijkelse bemden afkomstig zijn van bevers die in de monding van de Swalm verblijven, maar ze kunnen evt. ook uit monding van Neerbeek afkomstig zijn. Op 24 maart 2007 werd in de Bemden een dode adulte donkere bever aangetroffen.

18 Centrale Maasplassen rondom Roermond

Ten noordwesten van Roermond werd in het plassengebied een bever waargenomen met een jong van 2006. Het lastige is dat niet vast te stellen is waartoe deze dieren behoren. Zijn het bevers die daar een eigen territorium hebben? Of behoren ze tot dezelfde vestiging als die in de monding van de Roer/Hambeek of zelfs de dieren die rond Smalbroek en Oolerplas ten westen van Roermond worden waargenomen? Hier is voorlopig geen uitsluitsel over te geven. Langs de plas Smalbroek werd door de beverrattenbestrijder begin februari 2007 een gewonde donkere bever aangetroffen. Enkele dagen later is dit dier overleden. Bij de plas is een burcht gebouwd. In de zomer van 2007 werden bij Smalbroek 2 onvolwassen bevers in levendvangkooien van de beverrattenbestrijding gevangen en weer veilig losgelaten, wat duidt op voortplanting in 2006.

19 Roerdal

Nagenoeg de gehele Roer wordt nog door bevers gebruikt. In vergelijking met het vorige onderzoeksjaar lijken er minder kilometerhokken in gebruik te zijn. Dit hoeft echter niet een reële afname in gebruikte kilometerhokken te zijn, aangezien afgelopen onderzoeksjaar de Roer is geïnventariseerd na een hoog water. Tijdens een hoog water wordt een laagje slib op vraatsporen afgezet, waardoor ze moeilijker te vinden zijn, maar waardoor tevens moeilijker te interpreteren is of ze van dat afgelopen jaar zijn of nog ouder. Op 6 april 2006 werd ter hoogte van Paarlo een dode volwassen bever uit de Roer gevist. Eind 2006 werd een jonge bever waargenomen in de Roer bij Vlodrop.

20 Omgeving Heel

Het Leerkerven blijkt nog niet geheel leeggereden (binnen anderhalf jaar werden hier 4 bevers doodgereden). Er worden nog steeds verse vraatsporen aangetroffen, zij het weinig. Waarschijnlijk leeft hier nog 1 bever. De bevers in en om de Polderplas bij Panheel hebben de burcht die afgelopen jaren werd gebruikt ogenschijnlijk verlaten en hebben een nieuwe burcht geconstrueerd.

Eén van de in de zomer van 2007 gevangen bevers in Smalbroek © (P. Huijskens).

Dit wil overigens niet zeggen dat ze de eerste burcht helemaal niet meer gebruiken. Het komt vaker voor dat een burcht tijdelijk wordt verlaten om op een later tijdstip weer af en toe of zelfs volop gebruikt te worden. Bevers gebruiken soms wel een vijftal burchten en helen tegelijkertijd. Er worden ook sporen aangetroffen in de naastgelegen Bosmolenplas en in het Langven (waterwinplas). Op 10 november 2006 werd een kleine bever gevangen in de Polderplas. Dit duidt op voortplanting in 2005 of 2006.

21 Zuidelijke Maasplassen

De bever(s) van de Kleine Huiskensplas (Stevensweert) maken nog regelmatig uitstapjes naar de aanliggende Belgische plassen en af en toe naar Koningssteen (bv verse vraat in juni 2006). Het lijkt er echter ook op dat sinds de winter van 2005/2006 gebruik wordt gemaakt van de Oude Maas ten zuiden van Stevensweert. In november 2006 werden enkele vraatsporen aangetroffen in de nabijgelegen Molensteense plas (Stevensweert). Daar werden in 2002 enkele bevers uitgezet die deze locatie echter direct hadden verlaten. In maart 2007 werden meer vraatsporen in deze plas en ten zuiden van deze plas aangetroffen. Blijkbaar hebben zich hier een of meer bevers gevestigd. Een andere plek waar in 2003 bevers werden uitgezet en waar ze weggetrokken is de Visplas (Visvijver) bij Stevensweert. Langs de hele plas zijn sinds december 2006 vraatsporen te vinden en er is inmiddels ook een burcht gebouwd. In de Dilkensweerd bij Ohé en Laak is er sprake van een mogelijke nieuwe vestiging. Op 29 augustus 2007 werden hier vraatsporen en geurmerken aangetroffen. Hoewel de vooruitzichten goed zijn zal de toekomst moeten uitwijzen of hier echt sprake is van een nieuwe vestiging.

Zuid-Limburg

22 Grensmaas

In een natuurontwikkelingsgebied langs de Maas bij Meers zijn sinds het voorjaar van 2006 vraatsporen aan te treffen. Ook aan de Belgische kant, enkele kilometers naar het noorden, blijkt de soort aanwezig te zijn in een voormalig kleiputtencomplex bij Maasmechelen (het natuurgebied Maesbampster greend). Waarschijnlijk gaat het hierbij om hetzelfde dier of dieren.

23 Geulmonding

In de monding van de Geul zijn nog steeds verse vraatsporen aan te treffen en is inmiddels ook een burcht ontstaan. Er zouden in 2006 3 jongen zijn geboren. Mogelijk is het een op zichzelf staand territorium. Het is echter ook mogelijk dat dit dezelfde dieren zijn die huizen in het verderop gelegen Belgische natuurontwikkelingsgebied Hochter Bampd (aan de overkant van de Maas, 2 tot 3 km stroomopwaarts). Hier liggen twee burchten.

24 Stadsmaas e.o. ten zuiden van Maastricht

Langs de Jeker (Maastricht) werden nog steeds vraatsporen aangetroffen, evenals een hol. Langs de Maas ten zuiden en in het zuidelijk deel van Maastricht lijkt de hoeveelheid beveractiviteit te zijn afgenomen. Bij de herinrichting van de plas nabij de Hooge Weerd is eind februari 2007 beverleefgebied vernield doordat een dam met ooibos is gekapt. Opvallend is dat vrij kort daarna een bever overdag is gefotografeerd in de jachthaven van Maastricht. Op de Eijsder Beemden en Petit Gravier e.o. lijken in de onderzoeksperiode geen bevers actief te zijn geweest. Langs de Maas en Voer ten zuiden van Eijsden zijn bevers nog volop actief. Plaatselijk eten ze van de bieten en maïs. Deze dieren leven deels in België langs de Berwinne.

25 Wormdal

Vergelijkbaar met de Maas ten zuiden van Maastricht, lijkt ook de beveractiviteit langs de Worm af te zijn genomen. In hoeverre het om werkelijke afname gaat is niet duidelijk.

Conclusies t.a.v. verspreiding

Geconcludeerd kan worden dat de verspreiding in Limburg langzaam toeneemt. Dit ondanks het verlies van actueel leefgebied in de Baend en omgeving en het mogelijke verlies langs de Worm en Stadsmaas. De gebruikte onderzoeksmethode is niet geschikt om uitspraken te kunnen doen over de ontwikkeling in het aantal territoria, maar de jaarlijkse kaarten zullen toch een redelijk beeld geven van de ontwikkeling van de beverpopulatie in Limburg.

Conclusies t.a.v. voortplanting

De gebruikte methode is niet geschikt om een goed overzicht te verkrijgen van de locaties waar de bevers zich voortplanten. Gegevens over voortplanting zijn daarom fragmentarisch en zeer onvolledig. Gesteld kan worden dat in 2006 of 2007 in ieder geval voortplanting heeft plaatsgevonden langs: Niers, Geldernsch-Niers-Kanaal, Oostrumse beek, centrale Maasplassen rondom Roermond, Roerdal, omgeving Heel en de Geulmonding. Mogelijk zijn er net zoveel locaties waar de voortplanting is gemist.

Knelpunten in verspreiding

Een aantal kanalen vormt voor bevers een behoorlijk knelpunt. Het kanaal Wessem-Nederweert voorkomt directe uitwisseling tussen de bevers aan de noordoostkant en aan de zuidwestkant van dit kanaal. Uitwisseling kan nu alleen plaatsvinden via een omweg via de Maas. Het Julianakanaal voorkomt dat de Geleenbeek gekoloniseerd kan worden. Hetzelfde geldt voor de Geul stroomopwaarts van het Julianakanaal.

Hoe verder?

De verwachting dat de bever zich in Limburg steeds verder zal verspreiden lijkt goed uit te komen. Dat maakt het noodzakelijk om het aantal vrijwilligers verder uit te breiden. Mocht men mee willen doen met deze leuke activiteit, dan is men van harte welkom en kan men zich bij de auteur aanmelden (vilmar.dijkstra@vzz.nl, 06-17490499). Voor een aantal gebieden zijn we nog naarstig op zoek naar vrijwilligers die dit gebied willen 'adopter'. In de volgende drie gebieden kunnen we nog hulp gebruiken: Niers, omgeving Weert en omgeving Maastricht.

Dankwoord

De hier weergegeven gegevens konden niet verzameld worden zonder de inzet van alle terreinbeheerders en vrijwilligers. Hen wil ik dan ook hartelijk danken voor hun inzet en ik hoop dat ze ook aankomende jaren blijven meedoen. Een speciaal woord van dank aan de mensen van het Waterschap Roer en Overmaas en het Waterschap Peel en Maasvallei. Niet alleen voor al het werk dat ze aan watergangen uitvoeren waardoor het biotoop voor de bever steeds aantrekkelijker wordt, maar ook vanwege het doorgeven van de waarnemingen van onder andere de gevangen bevers.

De monitoring van de verspreiding van bevers in Limburg wordt uitgevoerd in opdracht van ARK Natuurontwikkeling. Het beverproject wordt gefinancierd door de provincie Limburg (Platteland in Uitvoering), het VSB Fonds en Rijkswaterstaat Limburg.

Vilmar Dijkstra

Waterspitsmuis verspreidingsonderzoek met behulp van de lokbuismethode

De Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) probeert in korte tijd de verspreiding van een aantal bedreigde en/of zeldzame zoogdiersoorten in kaart te brengen op kilometerhok niveau. Tot deze soorten behoort ook de waterspitsmuis (*Neomys fodiens*). Voor waterspitsmuis verspreidingsonderzoek wordt veelal gebruik gemaakt van braakbalanalyse van de kerkuil. De huidige dekking van de kerkuil op het potentiële verspreidingsgebied van de waterspitsmuis levert echter een groot aantal ongedekte gebieden (kilometerhokken) op waar aanvullend onderzoek nodig is. Voor deze gebieden word er sinds kort gebruik gemaakt van een relatief nieuwe onderzoeksmethode ontwikkeld in Engeland; de Lokbuismethode.

De lokbuizen (simpelweg een aan een kant gesloten kunststof pijpje van 20 cm.) worden in het potentiële habitat van de waterspitsmuis geplaatst. De waterspitsmuis wordt in de buis gelokt d.m.v. een beetje lokvoer en laat keuteltjes achter in de lokbuis. Na 2 weken worden de lokbuizen opgehaald en de aanwezige keutels verzameld en gedroogd.

De analyse van de prooiresten in de uitwerpselen moet uitsluitel geven over de aanwezigheid of afwezigheid van de waterspitsmuis in het betreffende kilometerhok: de waterspitsmuis is de enige die op waterdierpjes jaagt en deze eet. Afgelopen zomer is VZZ begonnen met het werven van vrijwilligers die ons hiermee willen helpen. Momenteel zijn er 42 vrijwilligers actief in het veld bezig met het bemonsteren van 178 "witte" kilometerhokken.

Waterspitsmuis © (S. Westra)

Hartelijk bedankt mensen! Zonder jullie hulp is dit onderzoek niet mogelijk. Het aantal kilometerhokken dat we op termijn willen bemonsteren met deze nieuwe methode is enorm en loopt letterlijk in de duizenden kilometerhokken. Daarom zijn we nog steeds hard op zoek naar nieuwe vrijwilligers die met ons het lokbuisonderzoek tot een succes willen brengen. Concreet gaat het om mensen die op dag nul 10 lokbuizen uit willen zetten per kilometerhok, en op dag veertien aanwezige keutels uit de lokbuizen verzamelen en deze samen met een formulier opsturen naar VZZ. Momenteel loopt het lokbuisonderzoek voor dit jaar op zijn einde en worden er geen kilometerhokken meer verdeeld. U kunt zich wel alvast opgeven voor volgend jaar. In het voorjaar van 2008 start het vervolg van het lokbuisonderzoek 2007. Wij stellen het zeer op prijs als u een steentje wilt bijdragen aan onderzoek naar en behoud van dit bijzondere zoogdier. Echt alle hulp is welkom! Indien u zich wilt opgeven of vragen heeft kunt u een e-mailtje sturen naar Wesley Overman: wesley.overman@vzz.nl.

Sil Westra

Eerste resultaten Zoldertellingen Vleermuizen

In 2007 ontving de Zoogdierverseniging VZZ van het ministerie van LNV de opdracht een nieuw monitoring meetnet op te zetten: Zoldertellingen van vleermuizen. Dit meetnet is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). De insteek van dit meetnet is om in eerste instantie jaarlijks de bekende zomerkolonies van grijze grootovrleermuis en ingekorven vleermuis te tellen, waarna het CBS met die gegevens in staat wordt gesteld indexen te bepalen. Aangezien deze soorten, voor zover we nu weten, uitsluitend in Limburg, Noord-Brabant en Zeeland voorkomen zal het meetnet zich in aanvang op deze provincies richten. In een later stadium is het de bedoeling ook buiten de drie zuidelijke provincies zolders te bezoeken.

Daarbij zullen uiteraard ook andere soorten aangetroffen gaan worden en dit levert waardevolle gegevens over verspreiding van die soorten ten behoeve van de Nationale Databank Flora & Fauna (NDFF). Tegelijkertijd kan zo goed gevolgd worden of de twee primaire doelsoorten zich verder verspreiden. Inmiddels is het eerste telseizoen achter de rug. Tijd om de balans op te maken.

Johannes Regelink op inspectie © (J. Dekker)

Gebuurde methode

De vleermuizen werden op de zolders zelf geteld (meestal kerkzolders) of eventueel in een kerktoeren. Het tellen van uitvliegende dieren is weinig zinvol omdat de vleermuizen verschillende uitvliegopeningen gebruiken en de twee doelsoorten een zachte sonar hebben. Per zolder is er 1 keer geteld.

Aantal bekende en getelde zolders

Grijze grootoor vleermuis

Dankzij onderzoeken in voorgaande jaren zijn er een 40-tal zolders bekend waar grijze grootoren verblijven dan wel verbleven (tabel 1). Een deel wordt al geruime tijd jaarlijks geteld in Noord- en Midden Limburg. De zolders in Zuid-Limburg, een deel van Midden-Limburg, in Brabant en in Zeeland (Zeeuws Vlaanderen) waren vaak al langere tijd niet meer bezocht. In 2007 werd voor de laatste categorie zolders contact gezocht met potentiële tellers met de vraag deze zolders te gaan bezoeken.

Tabel 1: Het aantal in 2007 getelde en niet getelde zolders waar ooit grijze grootoor vleermuizen zijn waargenomen.

Provincie	geteld	niet geteld	totaal bekend	geteld met grijze
Limburg	27	7	34	14
Noord-Brabant	3	1	4	3
Zeeland	2	0	2	0
Totaal	32	8	40	17
Percentage	80	20	100	53

Resultaat is dat 80% van de zolders in 2007 is bezocht en op 17 zolders daadwerkelijk een of meer grijze grootoren zijn aangetroffen. Daarnaast werden in totaal nog 12 andere zolders in Limburg, en 2 in Zeeland op eventuele aanwezigheid van grijze grootoren onderzocht.

Ingekorven vleermuis

Het aantal zolders waarvan bekend is dat er ingekorven vleermuizen verblijft is aanzienlijk kleiner. Tot op heden zijn er 2 zolders met kraamkolonies bekend in Midden-Limburg. Deze zijn beide in 2007 geteld. Daarnaast bevindt zich in Zuid-Limburg een kleine kraamkolonie in een stal. In deze stal werden dit jaar geen ingekorven vleermuizen aangetroffen. Naast deze kraamkolonies worden af en toe solitaire dieren op zolders aangetroffen. In Limburg en in Noord-Brabant is een dergelijke zolder bekend. De Brabantse zolder is in 2007 geteld (geen ingekorven aangetroffen).

Aantal aangetroffen vleermuizen

Op de 48 getelde zolders werd op 9 zolders geen vleermuizen aangetroffen (soms wel vleermuisuitwerpselen). Op de overige 39 zolders werden 6 (zuster)soorten aangetroffen. In tabel 2 staat de verdeling van de aantallen over de soorten per provincie weergegeven. Kijken we allereerst naar de twee primaire doelsoorten dan wordt meteen duidelijk dat de ingekorven vleermuis in 2007 alleen in Limburg is aangetroffen. In de tabel is het aantal ingekorven vleermuizen dat op de zolder in Lilbosch is aangetroffen niet opgenomen. De teller wil eerst zijn gegevens publiceren alvorens deze beschikbaar te stellen. In totaal werden in Limburg en Noord-Brabant 70 grijze grootoren aangetroffen. Zo'n hoog aantal is nog nooit eerder in Nederland aangetoond! Verassend was de ontdekking van een kolonie grijze grootoren op een zolder in Midden Limburg die minimaal 17 individuen bevatte.

Tabel 2: Het aantal vleermuizen dat per soort per provincie op de zolders in 2007 is aangetroffen.

soort	Limburg	Brabant	Zeeland	Totaal
ingekorven	851			851
grijze grootoor	63	7		70
gewone grootoor	205	7	36	248
grootoor	46			46
laatvlieger	22		9	31
dwergvleermuis	2			2
baardvleermuis	2			2
Totaal	425 ¹	14	45	484 ¹

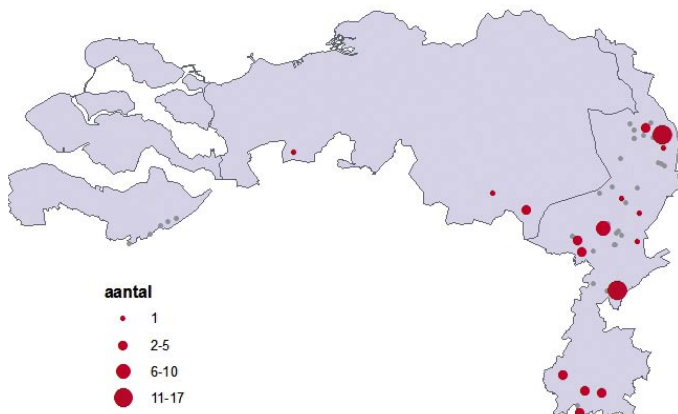
¹: exclusief aantal ingekorven op zolder Lilbosch

Op deze zolder verbleven ook nog 26 gewone grootoren en 38 grootoren die niet op soort gebracht konden worden. In figuur 1 staat de ligging van de getelde zolders met grijze grootoren weergegeven. Buys & Vergoossen (1997) schatten de Nederlandse populatie op 25 tot 100 dieren. We mogen er van uit gaan dat de Nederlandse populatie (inmiddels) waarschijnlijk groter is. Van de soorten die voor het meetnet van belang zijn vanwege de gegevens over verspreiding, werd de gewone (of bruine) grootoor het meest aangetroffen. Van de laatvlieger werden 31 individuen geteld op 3 zolders (Limburg 2, Zeeland 1).

Op een Limburgse zolder werden 2 dode dwergvleermuizen aangetroffen. Op een Zeeuwse zolder werden geen dwergen aangetroffen, maar wel tijdens uitvliegen waargenomen. Dwergvleermuizen kruipen vaak diep in spleten weg, zodat ze niet op zolders te zien zijn of gebruiken andere delen van een gebouw. In Limburg werd op 2 zolders een baardvleermuis aangetroffen.

Bepalen van indexen

Hoewel dit het eerste jaar is dat het meetnet officieel loopt kan het CBS dankzij de jarenlange tellingen in Noord- en Midden Limburg in principe indexen voor de grijze grootoorvleermuis bepalen. Voor de ingekorven vleermuis wordt dit wat lastiger, aangezien de grootste kolonie al wel jaren wordt geteld, maar de gegevens komen pas ter beschikking op het moment dat de huidige teller zijn resultaten heeft gepubliceerd.

Figuur 1: Ligging van zolders met grijze grootoorvleermuizen (rood) en zonder grijze grootoorvleermuizen (grijs) (kleinste stip 1 dier; vervolgens 2 tot 5 dieren; 6 tot 10 dieren, de grootste stippen 11 tot 18 dieren).

Hoe verder?

Handleiding en cursus

Op de workshop die 13 oktober is gehouden is gediscussieerd hoe het meetnet verder op te zetten. Dit voorjaar zal een handleiding en telformulier verschijnen. In de handleiding is tevens een determinatiewerk opgenomen. Verder zal een cursus over teltechniek en soortsdeterminatie worden samengesteld en gegeven. Te zijner tijd zal men zich voor deze cursus kunnen opgeven.

Meer zolders en dus meer tellers!

Het is zeer waarschijnlijk dat met name voor de grijze grootoor nog niet alle zolders bekend zijn. Het zou dan ook goed zijn om in Zuid-Nederland een systematisch onderzoek te doen naar het voorkomen op zolders van grotere gebouwen (dus niet alleen kerken). Dit is niet meer uit te voeren met de tellers die nu meedoen. Hierbij wil ik daarom mensen oproepen om aan het meetnet deel te nemen en je daarvoor op te geven. Na opgave krijg je te horen waar gespeurd kan worden naar zolders. In 2008 is het de bedoeling om ook buiten Zuid-Nederland zolders te gaan bezoeken om gegevens over verspreiding te gaan verzamelen ten behoeve van de NDF. Ook daarbij is alle hulp welkom. Wil je meedoen met de Zoldertellingen van Vleermuizen? Meld je dan aan bij de VZZ: vilmar.dijkstra@vzz.nl of 06-17490499.

Vilmar Dijkstra

Exotische eekhoorns in Nederland

Rotseekhoorns

In de Telganger van het voorjaar van 2007 maakte ik melding van twee grijze eekhoorns (*Sciurus carolinensis*) bij America in Limburg. Gelukkig was er een oplettende persoon (Peter Twisk), die aangaf twijfels te hebben over de determinatie. Na een betere bestudering van de foto (zie figuur 1) kon inderdaad niet anders geconcludeerd worden dan dat het niet om de grijze eekhoorn ging (iets andere kopvorm en ontbreken van de karakteristieke lichte rand om de staart, zie ter vergelijking figuur 2). Een zoektocht op internet leverde een betere kandidaat op, namelijk de Chinese rotseekhoorn *Sciurotamias davidianus*. Navraag bij onze zuiderburen leverde ook die gedachte op. In België blijkt er zelfs een kleine groep in het wild in een park te leven. Helemaal zeker is deze determinatie nog niet, maar lijkt echter wel om een rotseekhoorn-soort te gaan. Naast deze soort zijn in de loop der jaren ook meldingen van andere eekhoornsoorten binnengekomen. Een mooi moment om ze eens langs te lopen.

Figuur 1: (Chinese?) Rotseekhoorn (Sciurotamias davidianus) gefotografeerd nabij America, Limburg, op 15-11-2006 © (A. Henckel).

Siberische grondeekhoorn

Een levensvatbare populatie in Brabant (tevens de enige in Nederland) bevindt zich in het park De Oude Warande en het aangrenzende Wandelbos in Tilburg. Deze populatie komt voort uit de ontruiming in 1972 van een dierentuin in de buurt. Hierbij bleven enkele exemplaren achter. Vroeger (midden van de jaren zeventig) zijn er tevens exemplaren waargenomen in de bossen van de Kampina bij Oisterwijk en Moergestel. Mogelijk waren deze ontsnapt uit het vogelpark Oisterwijk. In de periode 1978-1982 verbleven één of twee exemplaren in het bosgebied Groot Goor bij Helmond. Website Waarneming.nl laat zien dat er recent ook enkele dieren in andere delen van Tilburg en één in Breda zijn waargenomen.

Grijze eekhoorns

In de zomer van 2005 dook er een grijze eekhoorn op in het westelijke havengebied van Amsterdam. Dankzij foto's kon er een goede determinatie plaatsvinden. Na enkele dagen is het dier spoorloos verdwenen.

Figuur 2. Grijs eekhoorn (*Sciurus carolinensis*) gefotografeerd in Hyde Park, Londen © (W. Lanting).

In oktober 2006 zou er een grijze eekhoorn gezien zijn in Kockengen (Utrecht). Er zijn foto's gemaakt, maar die zijn helaas (nog) niet bij de VZZ gearriveerd. Deze waarneming staat voorlopig als 'mogelijke grijze eekhoorns' te boek.

Veelkleurige eekhoorn

De nieuwste 'ster' aan het Nederlandse eekhoornfirmament is op 9 september 2007 te Kaatsheuvel op een camping waargenomen en gefotografeerd (figuur 3). Bestudering van enkele zoogdiergidzen 'uit den vreemde' leverde een goede kandidaat: de 'veelkleurige' eekhoorn (*Sciurus variegatoides*). Een soort uit Midden-Amerika die afhankelijk van de regio een andere kleurstelling heeft. De kleurstelling die in figuur 3 is te zien (donkere rug en lichte zijden) komt voor in het westen van Nicaragua en het noordwesten van Costa Rica. Het betreft hier een ondersoort *S. variegatoides dorsalis*. Het blijft zorgwekkend, die soorten die hier en daar opduiken. Een korte zoektocht op internet leverde al verschillende mogelijkheden om exotische eekhoorns te kunnen kopen. Helaas is de handel in dergelijke soorten legaal.

Figuur 3. Veelkleurige eekhoorn (*Sciurus variegatoides dorsalis*) gefotografeerd bij Kaatsheuvel op 9-9-2007 © (W. Klompenhouwer).

Opvallend genoeg zijn de laatste twee 'aanwinsten' opgedoken in recreatieve verblijfslocaties. Mogelijk zijn de dieren daar losgelaten om de gasten te vermaken.

Feit blijft dat dergelijke soorten een ernstige bedreiging kunnen vormen voor onze inheemse rode eekhoorn. De situatie in Groot Brittannië en delen van Italië en Frankrijk, waar de rode eekhoorn wordt verdrongen door de grijze eekhoorn, moet voldoende alarmerend zijn om in Nederland de vestiging van exotische soorten te voorkomen. Een aandachtspunt voor de beschermingstak van de Zoogdierverseniging VZZ.

Vilmar Dijkstra

Sterfte onder zoogdieren

Door systematisch gegevens te verzamelen over dood gevonden zoogdieren kan een beeld verkregen worden van belangrijke doodsoorzaken onder wilde dieren. Ook levert het belangrijke informatie op over patronen van mortaliteit in tijd en ruimte. Het is belangrijk deze 'achtergrondsterfte' goed in kaart te brengen, zodat we weten wanneer er iets ongewoons gebeurt. Op die manier kan dit monitoringsysteem gaan fungeren als een waarschuwingssysteem voor plotseling verhoogde sterfte bij bepaalde soorten of in een bepaalde regio. Denk bijvoorbeeld aan de sterfte onder konijnen als gevolg van myxomatose of het RHD-virus. Voor de registratie van dode zoogdieren is een digitale invoermodule in het leven geroepen: <http://www.vzz.nl/databank/index.html#kattenprooien> Deze internetpagina is nu twee jaar actief en heeft al aardig wat waarnemingen opgeleverd (zie figuur). Ook oude waarnemingen (sinds 2002) zijn toegevoegd, waaronder verkeersslachtoffermeldingen van Rijkswaterstaat. Het konijn spant de kroon, maar zeer waarschijnlijk bevinden zich hieronder ook hazen. Als alleen de waarnemingen sinds begin 2006 bekeken worden, dan staat de egel bovenaan, gevolgd door haas, konijn en bunzing. Het verkeer is voor de meeste doorgegeven soorten de belangrijkste doodsoorzaak, of verkeersslachtoffers worden makkelijker gevonden dan andere dode dieren.

Top tien van aantal gemelde dode zoogdieren:

soort	aantal meldingen sinds 2002
Konijn	3646
Kat	2571
Haas	2022
Egel	2437
Bunzing	970
Vos	851
Ree	497
Hond	266
Ratten	180
Wezel	184

Opvallend is dat uit Noord-Holland en Zeeland maar weinig dode zoogdieren gemeld zijn. Het lijkt niet waarschijnlijk dat daar minder dieren doodgaan. Bij deze daarom het verzoek aan de Noordhollanders en Zeeuwen om hun waarnemingen ook door te geven. Tevens wil ik iedereen verzoeken om ook buiten de wegen goed op dode zoogdieren te letten en die dan via deze site door te geven.

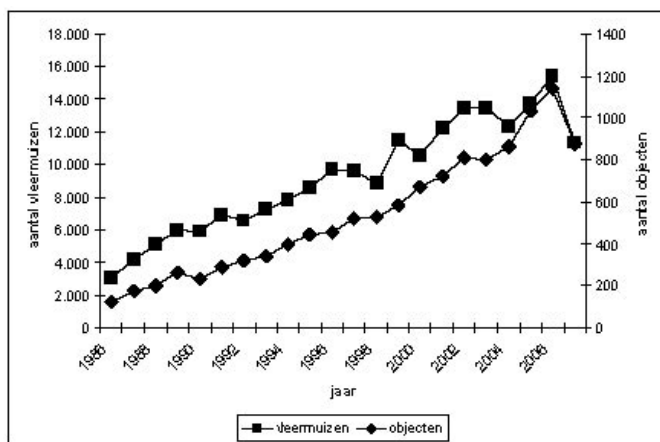
Dennis Wansink

Resultaten wintertellingen vleermuizen 2007

De wintertellingen staan weer voor de deur en als 'opwarmertje' volgt hieronder een kort overzicht van de resultaten tot en met winter 2007.

Aantal bezochte objecten en getelde vleermuizen

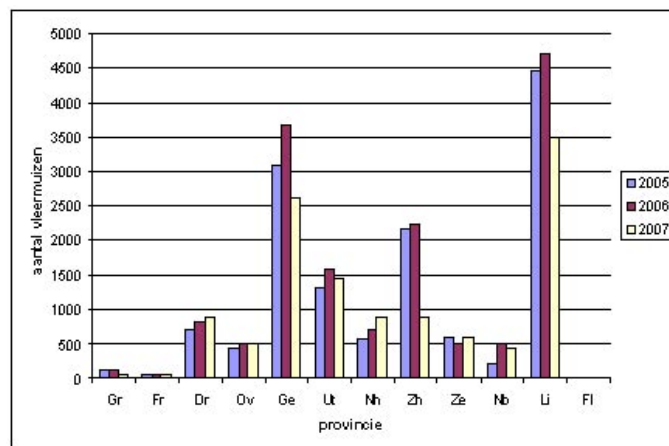
De teruggang in het aantal getelde objecten en het aantal getelde vleermuizen dat in figuur 1 is te zien is waarschijnlijk een artefact: van een aantal provincie(delen) ontbreken nog gegevens in de database. Waarschijnlijk ligt het aantal getelde objecten voor 2007 weer iets hoger dan voorgaande jaren. De stijging in het aantal objecten in de laatste jaren heeft meer te maken met het opsplitsen van clusters van objecten die voorheen onder één object werden opgegeven, dan een werkelijke stijging in het aantal objecten. Het aantal vleermuizen wordt daardoor overigens niet beïnvloed. De toename in het aantal vleermuizen wordt de laatste jaren veroorzaakt door groei in het aantal overwinteraars in bekende objecten en voor een kleiner deel door verschijnen van vleermuizen in nieuw ontdekte objecten. Niet alle gegevens zijn gebruikt om de indexen die in dit artikel worden gepresenteerd te bepalen. Objecten die in een bepaald jaar niet volledig werden geteld of niet nauwkeurig werden geteld zijn voor dat jaar in de analyses als ontbrekende waarden behandeld.

Figuur 1. Het aantal in de VZZ-bestanden opgenomen getelde objecten en vleermuizen in Nederland in de periode 1986-2007.

Het aantal objecten en vleermuizen per provincie

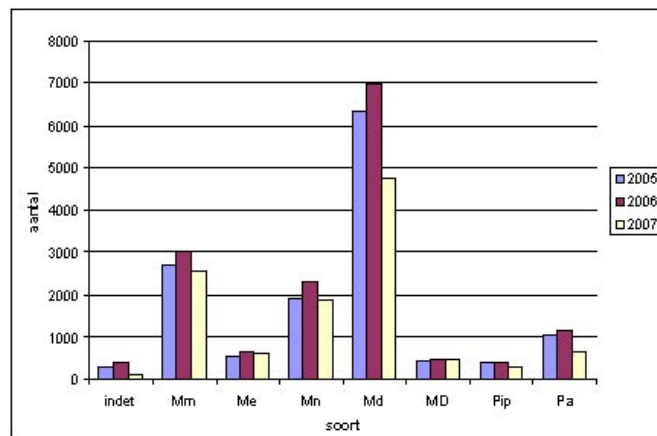
Zoals eerder werd aangegeven ontbreken in de overzichten een aantal gegevens. Zo is de schijnbare teruggang in Zuid-Holland te verklaren door het feit dat de gegevens van de winter 2007 nog niet zijn ingevoerd (vanwege een late aanlevering). Dit geldt deels ook voor Limburg. Voor Limburg is echter ook een reële teruggang in aantal getelde vleermuizen te constateren en dat wordt veroorzaakt door het afsluiten van een aantal groeven vanwege problemen met de veiligheidseisen. De afname in Gelderland wordt grotendeels veroorzaakt door een halvering van het aantal overwinteraars in twee kelders bij Arnhem.

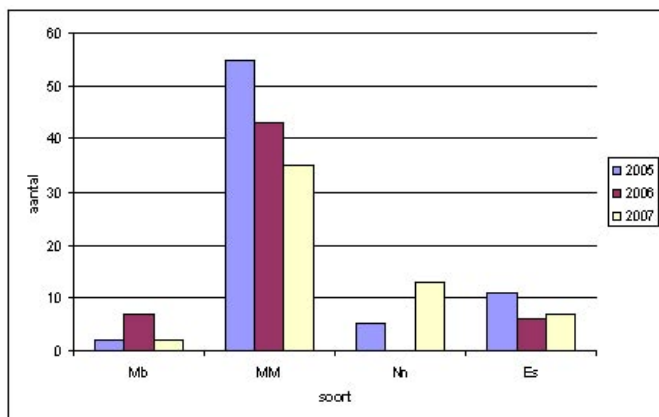
Figuur 2. Het getelde aantal vleermuizen per provincie in de periode 2005-2007.

Het aantal vleermuizen per soort

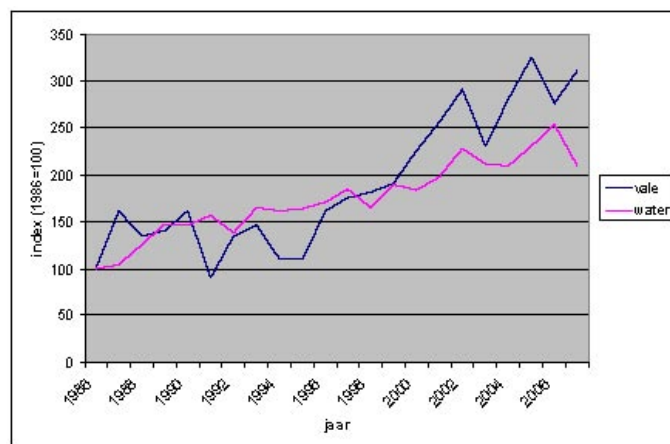
Doordat een aantal Limburgse groeven niet is geteld zijn de aantallen getelde ingekorven en vale vleermuizen afgenomen (figuur 3 en 4). Bij de berekening van de indexen wordt hier rekening mee gehouden (figuur 4 en 6). Voor de ingekorven is dan toch een geringe afname te zien in de indexen. Bij de vale is er sprake van een toename ten opzichte van de voorgaande winter. Voor beide soorten blijft er sprake van een (sterke, respectievelijk matige) toename over de gehele periode. De afname in het aantal getelde watervleermuizen en grootoorvleermuizen is ook terug te vinden in de indexen (figuur 5 en 6). Bij de grootoren zal de zachte winter hebben meegespeeld. Van grootoren is bekend dat ze in zachte winters in lagere aantallen in de getelde objecten aan worden getroffen.

Figuur 3a. Het getelde aantal vleermuizen per soort in de periode 2005/2007 (afkorting; indet=ongedetermineerd; Mm=baardvleermuizen; Me=ingekorven vleermuis; Mn=franjesaart; Md=watervleermuis; MD=meervleermuis; Pip=dwergvleermuizen; Pa=grootoorvleermuizen).

Figuur 3b. Het getelde aantal vleermuizen per soort in de periode 2005/2007 (afkortingen; Mb=Bechstein's vleermuis, MM=vale vleermuis, Nn=rosse vleermuis, Es=laatvlieger).

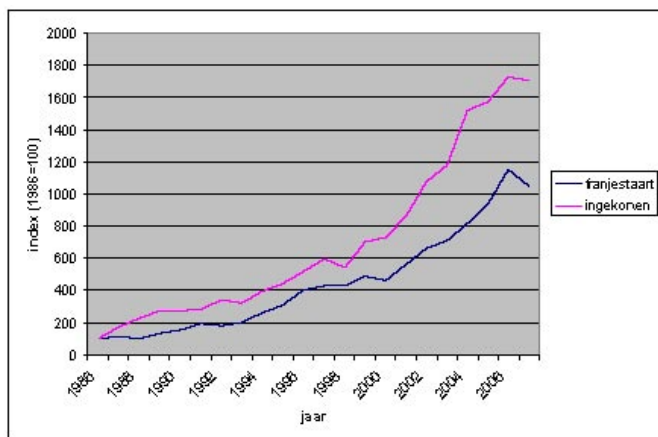

Figuur 6. Index aantalontwikkeling van de vale- en de watervleermuis in de periode 1986-2007.

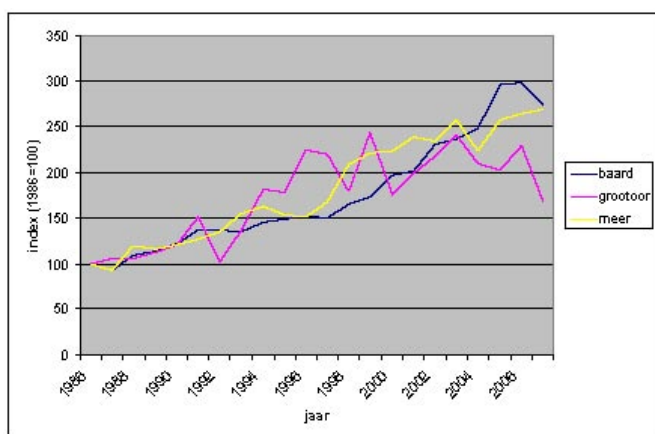
Dankwoord

Zonder de hulp van de vrijwilligers die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken is dit meetnet niet mogelijk. Ik wil hen allen van harte danken. Het meetnet Wintertellingen vleermuizen is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het CBS levert een bijdrage aan het meetnet door de indexen te bepalen. De Gegevensautoriteit Natuur - LNV maakt het meetnet financieel mogelijk.

Vilmar Dijkstra

Figuur 4. Index aantalontwikkeling van de franjestaart en de ingekorven vleermuis in de periode 1986-2007.

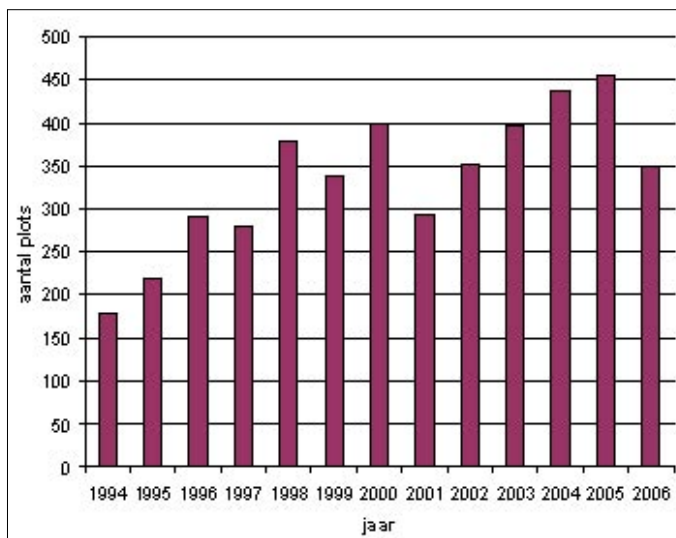

Figuur 5. Index aantalontwikkeling van de baard-, grootoor en meervleermuis in de periode 1986-2007.

Resultaten Dagactieve Zoogdieren 2006

Aantal en ligging van de plots

In de periode 1994-2006 werden vanuit ruim 1000 plots één of meerdere jaren gegevens over zoogdieren ingestuurd. In figuur 1 is te zien hoe de verdeling in het aantal plots per jaar is. Er lijkt een teruggang te zijn in het aantal getelde plots in 2006. Waarschijnlijk zijn nog niet alle gegevens aangeleverd en is het aantal plots niet werkelijk afgenomen. De verdeling van de plots over Nederland (figuur 2) is redelijk tot goed te noemen.

Figuur 1: Verdeling van het aantal plots waarvan zoogdiergegevens werden ontvangen in de periode 1994-2006.

Figuur 2: Ligging van de plots waarvan zoogdiergegevens zijn ontvangen over de periode 1994-2006 (□ gegevens voor 2001, ■ (ook) gegevens vanaf 2001).

Daarbij valt in positieve zin de goede dekking in Limburg op. Daar dragen de gegevens die door de Provincie Limburg in eigen beheer worden verzameld een belangrijk deel aan bij. Een aantal gebieden is momenteel 'ondervertegenwoordigd': noordwest-Friesland, noordoost-Noord-Holland, Noord-Veluwe, Achterhoek, zuidwest-Brabant en bepaalde delen van Zeeland. Er is een behoorlijk aantal plots waarvan na 2000 geen gegevens meer zijn ontvangen.

Waargenomen soorten

In de loop der jaren zijn 45 verschillende soorten waargenomen (tabel 1). Daarmee zijn deze gegevens (na validatie van bijzondere soorten) een waardevolle aanvulling op het beeld van het voorkomen van deze soorten.

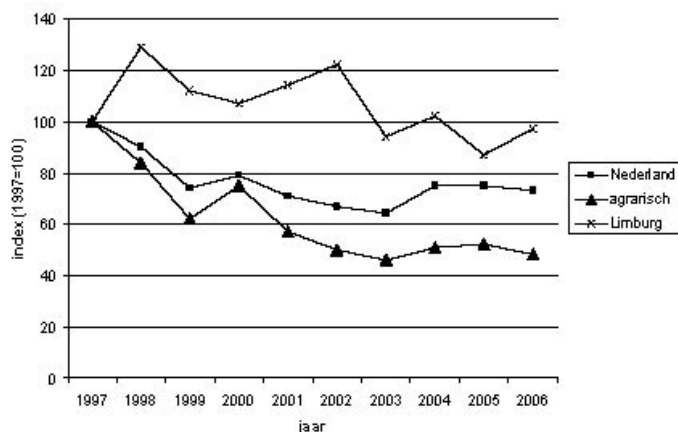
Tabel 1: Waargenomen soorten in de periode 1994-2006 (van de vet weergegeven soorten zijn indexen te berekenen).

Aardmuis	Huisspitsmuis
Amerikaanse nerts	Kat
Bever	Konijn
Beverrat	Laatvlieger
Boommarter	Meervleermuis
Bosmuis	Moeflon
Bruine rat	Mol
Bunzing	Muskusrat
Damhert	Ree
Das	Rosse vleermuis
Dwergspitsmuis	Rosse woelmuis
Gewone dwergvleermuis	Ruige dwergvleermuis
Edelhert	Steenmarter
Eekhoorn	Veldmuis
Egel	Vos
Eikelmuis	Waterspitsmuis
Fret	Watervleermuis
Gewone bosspitsmuis	Westelijke huismuis
Grijze zeehond	Wezel
Grote bosmuis	Wild zwijn
Haas	Woelrat
Hamster	Zwarte rat
Hermelijn	

Indexen

Haas

Na het lichte herstel dat in 2004 te zien was, lijkt de haas zich in 2005 te stabiliseren (figuur 3). Voor de hele periode is er echter sprake van een significante matige afname ($n=707$). In Limburg doet de haas het relatief goed en is de populatie over de gehele periode stabiel te noemen. In de andere provincies is er sprake van een significant matige afname (Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland) of is de trend onzeker (Friesland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Noord Brabant, Zeeland). In het agrarisch gebied is sprake van een significant sterke afname. Werd voor 2005 de stand in het bos nog als stabiel gezien. Nu we een jaar verder zijn is ook hier sprake van een matige afname. Als we vooruitkijken naar de indexen in 2007, dan verwacht ik geen verdere achteruitgang.

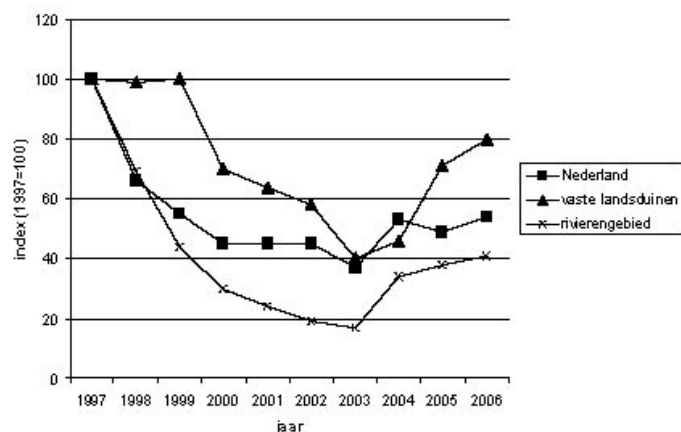

Figuur 3: Indexen van de aantalonstwikkeling van de haas in Nederland, Limburg en het agrarisch gebied.

De verdeling van de plots over Nederland (figuur 2) is redelijk tot goed te noemen. Dit omdat door het droge voorjaar van 2007 de overleving van de jongen hoog zal zijn. De overleving van de jongen die geboren zijn in de zomer zal vanwege de vele regen wat lager liggen, maar waarschijnlijk zal de balans positief uitslaan.

Konijn

Het herstel van het konijn in Nederland dat in 2004 optrad lijkt verder door te zetten (figuur 4, n=520). Was er vorig jaar nog sprake van een significant sterke afname, inmiddels is het herstel dusdanig dat er sprake is van een significant matige afname. Het voorgaande geldt ook voor de provincies Overijssel, Zuid-Holland en Limburg en voor de vaste landsduinen.

Figuur 4: Indexen van de aantalonstwikkeling van het konijn in Nederland, de vaste landsduinen en het rivierengebied.

Andere provincies waar sprake is van een significant matige afname zijn, Gelderland en Zeeland. In de andere provincies (Groningen, Friesland, Drenthe, Utrecht, Noord-Holland, Noord Brabant en Flevoland) is de trend onzeker. In het rivierengebied is er sprake van een significant sterke afname. Zoals inmiddels bekend is wordt de teruggang van het konijn veroorzaakt door de ziekte RHD (zie ook Telganger oktober 2005). Bij de VZZ is het project waarbij er verspreid over het land bloed is afgenomen bij dode en levende konijnen om kennis over verspreiding van deze ziekte en de besmettingsgraad te achterhalen afgerond. Elders in deze Telganger meer over dit onderzoek.

De berichten over 2007 zijn gunstig. Uit verschillende hoeken van het land wordt wederom gemeld dat er meer konijnen worden gezien. Mijn eigen ervaring op de Veluwe is dat ik dit voorjaar (jonge) konijnen midden in het bos tegenkwam waar ik ze nog nooit eerder heb gezien.

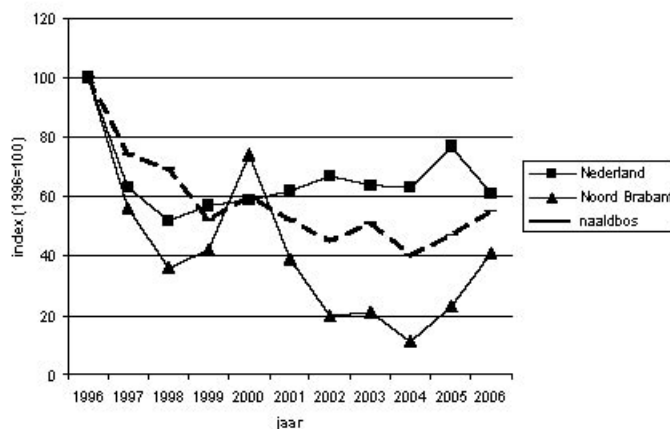
Eekhoorn

De populatie van het eekhoorn is voor Nederland over de periode 1996-2006 stabiel te noemen (figuur 5, n=250). In Noord Brabant is de eertijds significant sterke afname omgebogen in een significant matige afname. Hetzelfde geldt voor de populatie in naaldbos.

Van de overige provincies is de ontwikkeling onzeker.

Deels komt dit door het relatief geringe aantal plots waar eekhoorns worden aangetroffen.

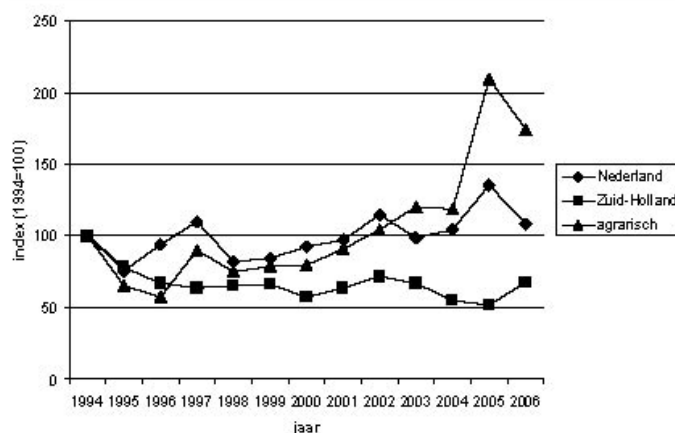
Zo zijn de waarnemingen uit Friesland afkomstig uit slechts 3 plots en daarmee niet geschikt om een betrouwbare index te bepalen. Ook het aantal plots waar eekhoorns worden aangetroffen in Groningen en Utrecht is erg klein (4 respectievelijk 5 plots).

Figuur 5: Indexen van de aantalonstwikkeling van het eekhoorn in Nederland, Noord Brabant en naaldbos.

Vos

Het is niet duidelijk hoe het met de vossenpopulatie in Nederland gesteld is, maar over de periode 1994-2006 lijkt de stand stabiel te zijn (figuur 6, n=413). Een significante matige toename is te zien in het agrarische gebied, het laagveen in noord Nederland en in het zeekleigebied.

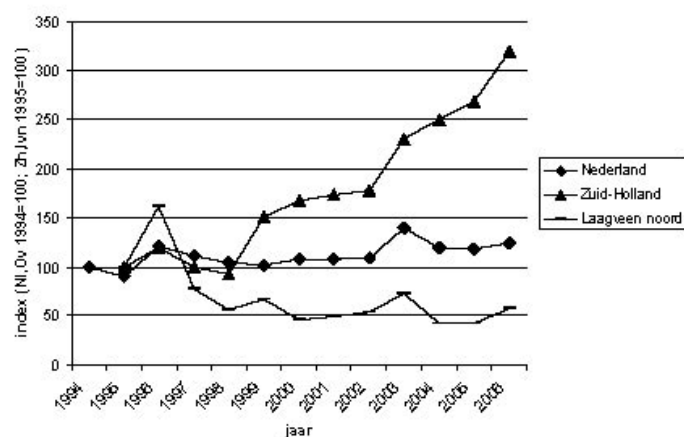

Figuur 6: Indexen van de aantalonstwikkeling van de vos in Nederland, Zuid-Holland en het agrarische gebied.

In het bos is er sprake van een stabilisatie, terwijl een significante matige afname geconstateerd wordt in Zuid-Holland en in de duinen. Hoewel in Friesland sprake is van een matige toename is dit gebaseerd op een klein aantal plots (22). In de andere provincies is de ontwikkeling onzeker.

Ree

Het ree is in Nederland in de periode 1994-2006 significant matig toegenomen (figuur 7, n=662). Voor de meeste provincies is echter onduidelijk hoe het met het ree gaat. Van een significante sterke toename is sprake in Zuid-Holland en Zeeland. Een significant matige toename is te constateren in Drenthe, Gelderland, het bos, het agrarische gebied en in het rivierengebied. Stabilisatie van de populatie treedt op in Overijssel en de hogere zandgronden. In het laagveengebied in het noorden is er sprake van een significante matige afnamen.

Figuur 7: Indexen van de aantalonwikkeling van het ree in Nederland, Zuid-Holland en het laagveen in het noorden

Damhert

Het gaat goed met het damhert in Nederland (figuur 8). Er is sprake van een significant sterke toename (n=31). De verwachting is dat het damhert zich verder over Nederland zal gaan verspreiden en dat de index verder zal toenemen. Er is altijd discussie geweest of het damhert wel een inheemse soort is. Voor de laatste ijstijd kwam het damhert van nature in Nederland voor (in het Eemien, zo'n 100.000 jaar geleden), maar kon zich na terugtrekking van het landijs niet spontaan hervestigen. Het damhert is in de 16de eeuw in Nederland ingevoerd en wordt nu als ingeburgerd gezien.

Wild zwijn

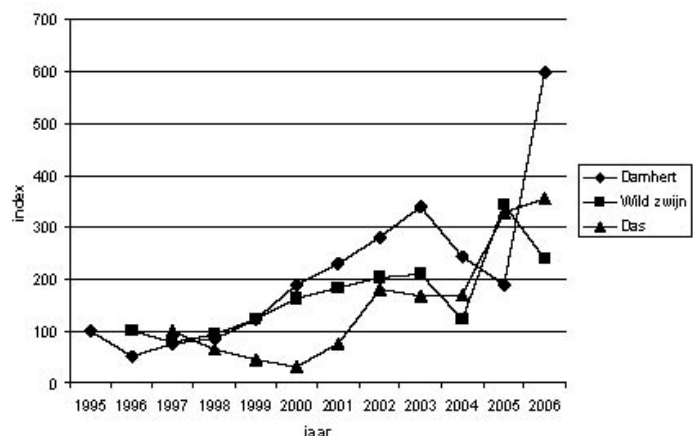
Dit jaar kon voor het eerst een index voor het wild zwijn bepaald worden. Er is sprake van een significant matige toename (n=42, figuur 8). Figuur 9 laat zien dat de soort ook buiten de Veluwe en het Meinweggebied aangetroffen wordt. Deze ontwikkeling is al enige jaren bezig. De laatste jaren komen er ook via andere kanalen dan dit meetnet steeds vaker meldingen van wild zwijn uit Oost-Brabant en (Zuid-)Limburg.

Figuur 9: Ligging van plots met waarnemingen van het wild zwijn.

Das

De tellingen laten een significant sterke toename van het aantal dassen zien (n=24, figuur 8). Hoewel het aantal plots met waarneming van das behoorlijk klein is, komt de toename wel overeen met het algemene beeld van de dassenstand. Waren er in 1980 nog ca 1.200 dassen, in 2005 werd de populatie geschat op 3.500 dassen.

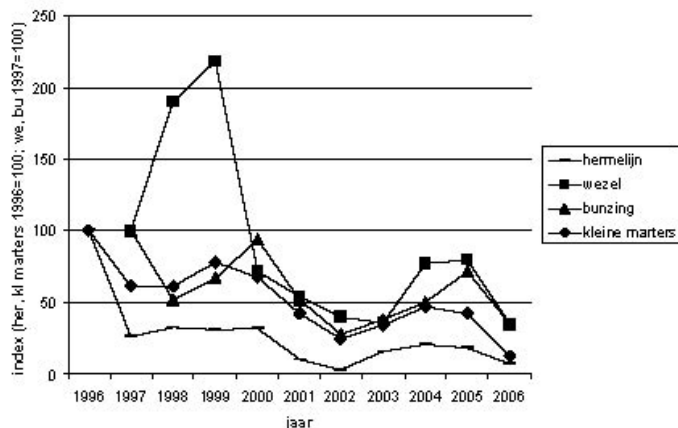

Figuur 8: Index van de aantalonwikkeling van het damhert, wild zwijn en das in Nederland.

Hermelijn, wezel en bunzing

Het beeld dat het niet goed met de kleine marterachtigen gaat werd vorig jaar al geschetst. Uit het relatief kleine aantal tellingen binnen dit meetnet komt wederom het beeld naar boven dat die suggestie zou kunnen kloppen (figuur 10). De situatie is in vergelijking met vorig jaar verslechterd. Het hermelijn blijkt in de periode 1996-2006 significant sterk te zijn afgenomen (n=53).

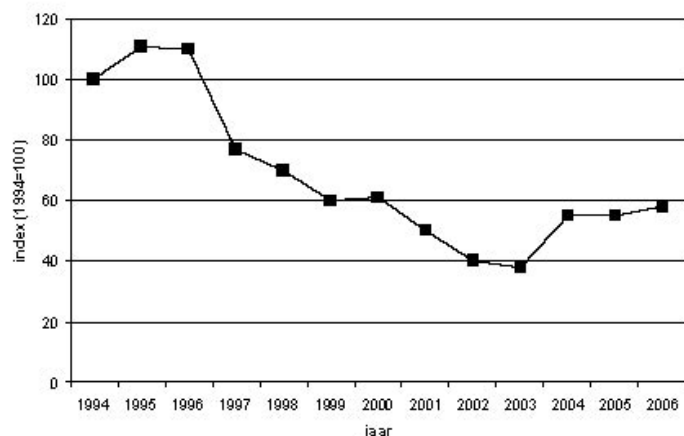
Het wezeltje blijkt voor de periode 1997-2006 significant matig te zijn afgenomen ($n=35$). Over de bunzing is geen uitspraak te doen. De trend is, net als vorig jaar, onzeker ($n=46$). Gooien we deze kleine marterachtigen op één hoop dan is er inmiddels sprake van een significant sterke afname ($n=142$). Vorig jaar was er nog sprake van een matige afname. De VZZ heeft eind vorig jaar het ministerie van LNV geadviseerd om het hermelijn en de wezel op te nemen in de nieuwe Rode Lijst (onder andere vanwege de gegevens die binnen dit meetnet worden verzameld). Van de bunzing is aangegeven dat er onvoldoende gegevens bekend zijn, maar dat er aanwijzingen zijn dat ook deze soort op de Rode Lijst zou moeten staan.

Figuur 10: Indexen van de aantalon ontwikkeling van het hermelijn, wezel, bunzing en de drie kleine marterachtigen tezamen in Nederland.

Egel

Er blijkt bij de egel sprake te zijn van een significant matige afname over de periode 1994-2006 ($n=141$, figuur 11). Het aantal plots met waarnemingen van de egel is redelijk en de plots liggen behoorlijk gelijkmatig over het land verspreid (figuur 12). Of de index een goede weergave is van de werkelijkheid, is desondanks moeilijk te zeggen, omdat het aantal waarnemingen per plot erg laag is. Gezien de gevoeligheid van de egel voor het al maar drukker wordende verkeer is een afname zeker niet uit te sluiten. De VZZ heeft de intentie om een onderzoek dat ruim 10 jaar geleden is uitgevoerd te herhalen.

Figuur 11: Index van de aantalon ontwikkeling van de egel in Nederland.

Bij dit onderzoek werd op bepaalde wegtransecten het aantal doodgereden egels bijgehouden. Door de herhaling zou een vergelijking gemaakt kunnen worden met het vroegere onderzoek.

Figuur 12: Ligging van plots met waarnemingen van egel.

Dankwoord

Zonder de hulp van de vrijwilligers die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken is dit meetnet niet mogelijk. Ik wil hen allen van harte danken voor hun inzet. Daarnaast wil ik de tellers die niet (meer) meedoen oproepen om de geringe tijdsinvestering die nodig is om zoogdierwaarnemingen door te geven toch in dit meetnet te stoppen. Het meetnet Dagactieve zoogdieren is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het CBS levert een bijdrage aan het meetnet door de gegevens in te voeren en de indexen te bepalen. De Directie Natuur - Gegevensautoriteit Natuur, onderdeel van het Ministerie van LNV, maakt het meetnet financieel mogelijk.

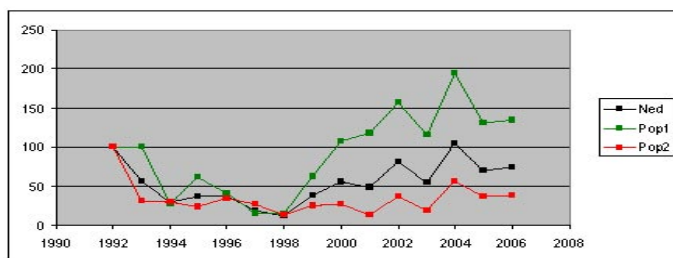
Vilmar Dijkstra

Meetnet hazelmuis

In de vorige telganger hebben de jaarcijfers van de hazelmuis gestaan tot 2005. Inmiddels zijn de nieuwe jaarcijfers over 2006 beschikbaar en kunnen ook deze gepresenteerd worden. Het tellersgilde bestond in 2006 uit 13 vrijwilligers die 31 transecten hebben geteld.

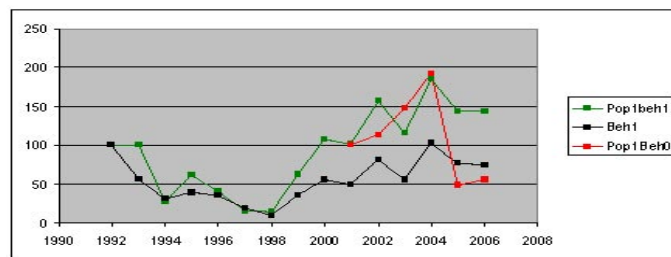
De hazelmuis neemt toe. Na de trendbreuk in 1997 is een duidelijk herstel opgetreden (figuur 1a). In vergelijking met 2005 is de trend in 2006 stabiel gebleven. In gebieden met hoge dichtheden (Vijlenerbossen) doet de hazelmuis het beter (sterke toename) dan in de gebieden met lage dichtheden (Geul- en Gulpdal, stabiel). Opvallend is dat de trend in de Vijlenerbossen in de gebieden zonder beheer tegengesteld is aan die in de gebieden met beheer. In gebieden met beheer is sprake van een sterke toename. In gebieden zonder beheer is sprake van een sterke afname, maar zijn pas gegevens beschikbaar vanaf 2001 (figuur 1b). In de beheerde gebieden in het Gulp- en Geuldal is de trend echter stabiel (figuur 1c), terwijl in de niet beheerde gebieden juist een toename lijkt te zijn (tabel 1). In het Geul- en Gulpdal reageert de hazelmuis dus ook nog anders op het beheer dan in de Vijlenerbossen. Bezien over alle transecten neemt de hazelmuis toe in zowel gebieden met beheer als gebieden zonder beheer.

Een moeilijkheid is dat de jaarcijfers in de gebieden zonder beheer, uitgezonderd die in de Vijlenerbossen, zich vooralsnog moeilijk laten interpreteren. Deze liggen een factor 4-10 hoger dan de andere strata (een stratum is een deelverzameling transecten die volgens één of twee van de navolgende kenmerken (of géén dan wordt een trend voor alle transecten samen bepaald) gegroepeerd worden: kerngebied Vijlenerbossen (Pop1), kerngebied Geul- en Gulpdal (Pop2), beheer uitgevoerd (Beh1), geen beheer uitgevoerd (Beh0)), mogelijk vanwege het kleine aantal nesten (zie ook tabel 1). Het is dus niet mogelijk eenduidige trends te geven voor gebieden zonder beheer.

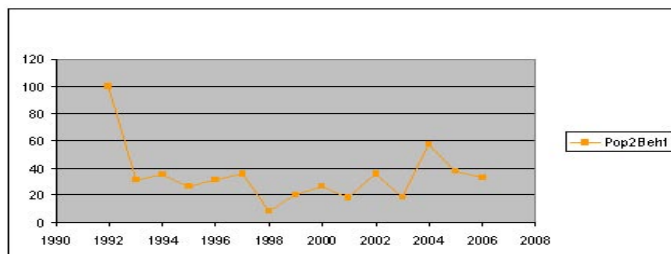

Figuur 1a: Index van de hazelmuis in Nederland (Ned), de Vijlenerbossen (Pop 1) en het Geul- en Gulpdal (Pop 2)

In 2006 is extra aandacht besteed aan de zoekfout en het zoekbeeld van de deelnemers. Iedere deelnemer kon een transect tellen waarvan voorafgaand het aantal nesten zeer zorgvuldig door de coördinator was bepaald. Dit referentietransect werd 6 keer geteld tussen eind augustus en eind oktober. Aan dit 'telexamen' hebben 5 telgroepen meegedaan. Slechts een vrijwilliger scoorde te laag: minder dan de helft van het aanwezige aantal nesten werd gevonden.

Figuur 1b: Index van de hazelmuis in alle beheerde gebieden (Beh1) en in de beheerde (Pop1beh1) en niet beheerde (Pop1beh0) gebieden in de Vijlenerbossen

Figuur 1c: Index van de hazelmuis in de beheerde gebieden in het Geul- en Gulpdal (Pop2beh1).

De aanname hierbij is dat bij één bezoek tenminste 50% van de aanwezige nesten gevonden moet zijn.

Met een gemiddelde score van 80% ligt de score voor de groep op een hoog niveau en kan geconcludeerd worden dat de gegevens van de transecttellingen representatief zijn voor het daadwerkelijk aanwezige aantal nesten.

Tabel 1: Indexcijfers per jaar voor de hazelmuis. Weergegeven is de index voor Nederland, die voor de Vijlenerbossen en het Geul- en Gulpdal en die voor gebieden met en zonder beheer. De trend is als volgt weergegeven: - = afname, 0 = stabiel, + = matige toename (minder dan 5% toename jaarlijks), ++ sterke toename (meer dan 5% toename jaarlijks).

	Nederland	Vijlenerbossen	Geul- en Gulpdal	Beheer	Geen beheer
jaar					
1992	100	100	100	100	
1993	57	100	31	57	
1994	29	27	29	31	100
1995	37	61	23	39	200
1996	38	41	34	35	700
1997	19	15	27	19	200
1998	12	14	13	9	509
1999	38	63	25	35	668
2000	56	107	27	56	514
2001	48	118	13	49	355
2002	81	157	37	81	641
2003	54	116	19	56	277
2004	105	195	57	103	1087
2005	70	131	36	77	422
2006	74	134	38	74	569
aantal transecten	37	17	20	18	19
Trend	+	++	0	+	+

Inmiddels is het seizoen 2007 weer in volle gang. Dit jaar belooft een goed jaar te worden met veel nesten en veel waarnemingen van jonge hazelmuizen. Heel aardig dit jaar ook is dat in het kader van de inhaalslagprojecten de hazelmuis is herontdekt in de omgeving van Crapoel. In dit gebied waren geen hazelmuizen meer gezien sinds de jaren zestig van de vorige eeuw. Nieuw dit jaar is het inmeten van nesten ten behoeve van verspreidingsonderzoek: met een GPS meten de tellers elk gevonden nest in. Dit is niet alleen van belang voor verspreidingsonderzoek, maar kan ook interessante gegevens opleveren over de dynamiek van hazelmuizen nesten binnen de transecten. Tabel 1 geeft een overzicht van de indexcijfers en trends voor enkele strata. In 2007 is ook een meetnet hazelmuis gestart in de Voerstreek. Dit meetnet wordt gecoördineerd door de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt en vindt op dezelfde wijze plaats als in Nederland. Nieuwe tellers kunnen zich opgeven voor deelname in 2008 door een mailtje te sturen naar: ludy.verheggen@vzz.nl. Vermeld daarin je naam, adres, telefoonnummer en geboortedatum.

Ludy Verheggen

Dode bunzingen gezocht

Al enige jaren worden bij Alterra in samenwerking met de Zoogdierverseniging VZZ boom- en steenmarters gesneden om dieet, voorplanting, etc te achterhalen. Als "bijvangst" worden ook wel doodgereden bunzingen ingeleverd. Deze dieren worden onderzocht op voorplantingsstatus, dieet en conditie. Ook worden er een aantal standaardmaten en -gewichten genomen. Deze analyses geven een aardig beeld van veranderingen in al die eigenschappen door het jaar: zo krijgen we een goed beeld van voortplantingstijd, maar ook van (veranderingen in) dieet van bunzingen.

Om in die veranderingen echt een goed inzicht te krijgen, moeten we onze steekproef vergroten. Daarom: vind u een doodgereden bunzing, die vers en gaaf is, dus niet "leeg-gereden" in Gelderland, ontvangen we die graag. Verpak het dode dier in twee apart dichtgenoopte plastic tassen, met in de buitenste tas een papier met uw naam, datum van vondst en de vindplaats, en vries het in. Als u belt of emailt, zoeken we gezamenlijk naar de beste manier om het dier in Wageningen bij Alterra te krijgen. Overigens kunt u dode dieren, ook die buiten Gelderland, melden op de volgende website:

http://www.sovon.nl/dodevogels_invoer.aspx.

Deze gegevens worden gebruikt om het beeld van de landelijke verspreiding te actualiseren.

Jasja Dekker

Nationale Braakbalpluisweek WILDzoekers

In de week van 3 t/m 11 november 2007 vindt voor de zesde keer de Nationale Pluisweek plaats. Op 11 locaties in Nederland kunnen kinderen braakballen pluisen en zo iets over muizen, uilen en het uitvoeren van natuuronderzoek leren. De Zoogdierverseniging VZZ organiseert deze activiteit voor de jeugtnatuurclub WILDzoekers. WILDzoekers is er voor jongeren van 8 t/m 16 jaar en heeft een website (www.wildzoekers.nl) waar je je eigen pagina's kan maken en beheren. Hier vind je aankondigingen van buitenactiviteiten, zoals de Pluisweek, en ideeën voor onderzoek in de natuur dichtbij huis. Je kan er ook jouw ervaringen met andere WILDzoekers delen. Als lid ontvang je het blad WILDexpres en kan je mee met excursies en kampen. Het lidmaatschap kost € 17,50 per jaar. Bij meerdere leden per gezin krijg je korting. Aanmelden doe je via de website www.wildzoekers.nl. Dus surf daar snel naar toe! Uiteraard hebben we voor deze pluisweek weer de nodige braakballen nodig. Zonder braakballen immers geen pluisweek! Deze kunt u gratis opsturen naar:

Zoogdierverseniging VZZ
o.v.v. Pluisweek 2007
Antwoordnummer 1380
6800 VC Arnhem

Telganger digitaal

Inmiddels ontvangen al veel lezers hun Telganger digitaal per e-mail. Het voordeel: papierbesparing, foto's / kaarten in kleur en het gewenste artikel of pagina via een link direct bekijken. Indien u deze Telganger via de post hebt ontvangen en u hebt de beschikking over e-mail, meld u dan aan om van de voordelen te profiteren en onze kosten te drukken. Aanmelden? Even een e-mailtje naar: marja.horsting@vzz.nl

Colofon

Ieder half jaar maakt het team Onderzoek & Advies een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "De Telganger". Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdierverspreidings-onderzoek? Geef ze door voor 1 april 2008 en ze komen in de Telganger: zoogdier@vzz.nl.

Aan deze editie werkte mee: *Jasja Dekker, Vilmar Dijkstra, Ludy Verheggen, Dennis Wansink en Sil Westra*
Redactie: *Vilmar Dijkstra*
Opmaak: *Joep Tomlow*

Adres:

Zoogdierverseniging VZZ
Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem
Telefoon: 026-3705318 Fax: 026-3704038
E-mail: zoogdier@vzz.nl
Website: www.vzz.nl en www.vleermuis.net

Zoogdierbescherming werkt!

Lustrumviering Zoogdierverseniging VZZ
zaterdag 17 November

Met deze titel viert de Zoogdierverseniging VZZ op zaterdag 17 november 2007 haar 55^e verjaardag, samen met de Zoogdieren- en Vleermuizenwerkgroep van het Vlaamse Natuurpunt. De laatste decennia is veel voor bedreigde zoogdieren bereikt. Dassen zijn niet meer bedreigd, bevers en otters zijn terug in Nederland, er wordt meer rekening gehouden met zoogdieren bij de aanleg en renovatie van wegen en huizen en er worden speciale beschermde gebieden voor zoogdieren aangewezen. Maar we zijn er nog niet! Nog steeds staat meer dan 40% van de inheemse zoogdieren op de Rode Lijst. Er moet nog veel gebeuren om daar verandering in aan te brengen. Maar de positieve ontwikkelingen van de afgelopen jaren laten zien dat dat mogelijk is. Komt allen naar het symposium in 's-Hertogenbosch om daar over te horen, te lezen en te praten. Voor meer informatie zie www.vzz.nl of bel 026-3705318.

Programma:

- 10:15 Opening - Onno Hoes (gedeputeerde Ecologie van de provincie Noord-Brabant)
- 10:30 Aanbieding* van het boek 'Wilde konijnen'
- 10:45 Slaapmuizen in Vlaanderen: endangered en dan gered?
Goedele Verbeylen (Zoogdierenwerkgroep Natuurpunt)
- 11:15 PAUZE
- 11:45 Het succes van de wilde hoefdieren; zijn er grenzen bereikt?
Bas Worm (Vereniging tot Behoud van het Veluws Hert)
- 12:15 Dassenbescherming, een doorslaand succes
Hans Bekker (Rijkswaterstaat – Dienst Verkeer en Scheepvaart)
- 12:45 Uitreiking Scheygrondprijs
- 13:00 LUNCH
- 14:00 Klachtenafhandeling vleermuizen in Vlaanderen: samenwerking overheden en vrijwilligers
Filip Borms (Vleermuizenwerkgroep Natuurpunt)
- 14:30 Allemaal zoogdieren - Martijn de Jonge (natuurfotograaf)
- 15:00 PAUZE
- 15:30 Zoogdierbescherming, een doorgeslagen succes - Jelle Reumer (Natuurmuseum Rotterdam)
- 16:00 Aanbieding van het boek 'Rode lijst Nederlandse zoogdieren'
- 16:30 Afsluiting

*: Als u de kaart op de ingesloten flyer vóór 15 november (i.p.v. 10 november) instuurt ontvangt u alsnog 20% korting

Locatie:

Provinciehuis Noord-Brabant
Brabantlaan 1
5216 TV 's-Hertogenbosch

